

Jáchym Topol: Chladnou zemí, Torst, Praha 2009, 142 stran

V pražském nakladatelství Torst vyšla letos další kniha známého českého spisovatele – básníka, prozaika a dramatika – **Jáchyma Topola**. Zatímco jeho předešlá kniha, nesoucí provokativní název *Supermarket sovětských hrdinů*, byla barvitým, žánrově rozmanitým souborem Topolových kratších beletristických textů, autorovo nejnovější dílo, nazvané Chladnou zemí, je celistvý prozaický text – přesněji řečeno novela – čítající necelých 140 stran.

Knihu uvádějí dvě motta, odkazující k **Pavlu Zajíčkoví** a **Dorotě Masłowské**, dvojici autorů s Jáchymem Topolem do určité míry spřízněných, kde první jméno je připomínkou jeho undergroundového mládí a druhé pak syrové, odvážné a pro mnohé i kontroverzní prozaické tvorby, k jaké se svého času počítal i Topolův kultovní román *Sestra*.

Na ploše třinácti kapitol, označených pouze číslicí, se čtenář setkává s příběhem klenoucím se nad několika posledními desetiletími naší historie, ukotveným však v současnosti. Jeho vypravěčem se stává bezejmenný hlavní hrdina, jehož osud – stejně jako v případě řady dalších postav – je neoddelitelně spjat s Terezínem. Toto město, jež postupem času vzniklo kolem pevnosti z konce 18. století, se do našich dějin nesmazatelně a tragicky zapsalo v souvislosti s druhou světovou válkou a nacistickou okupací – začátkem 40. let jako sběrný tábor (židovské ghetto) představovalo pro desetitisíce lidí přestupní stanici do vyhlazovacích táborů. A byť se příběh začíná odvíjet až na samém konci války, děsivá minulost ulpívá na jeho terezínských protagonistech stejně jako červený prach z tamních hradeb.

Hlavní hrdina – syn dvou „válečných hrdinů“, za něž je označována jak matka, jedna z mála přeživších vězenkyň, tak otec, český hudebník připojivší se k sovětským osvoboditelům kdesi na východě – zde prožívá vcelku idylické mládí, vyplněné hrami, výpravami do terezínského podzemí a hlídáním svěšeného kozího stáda, jež naruší až smrt jeho matky. Tato tragédie je však jen první z mnoha – mladík je krátce nato vyloučen z vojenského učiliště, zanedlouho nato umírá i jeho otec a sám hlavní hrdina putuje nakonec coby jediný svědek (tedy i podezřelý) plukovníkova skonu do vězení. Po svém propuštění se vrací do Terezína, kde se po boku muže přezdívaného „strýc Lebo“ pouští do akce za záchranu svého chátrajícího domova. Jejich činnost, mající zpočátku regionální charakter, se hlavně zásluhou Lebových cenných kontaktů (a jejich finančních darů) a zájmu médií brzy stává celospolečenskou událostí – nově založené hnutí *Koménium* v čele s Lebem jako „Strážcem Terezína“ a členy ze všech koutů světa, tzv. „hledači pryč“, čím dál důvtipněji a úspěšněji prosazuje doma i ve světě svůj záměr nelikvidovat, ba naopak zvelebit Terezín jako připomínku hrůzných událostí druhé světové války a pomník jejich obětem. Když se pak na domácí půdě začne obracet karta v jejich neprospěch, rozhodne se hlavní hrdina své celoživotní útočiště opustit a kývne na tajemnou nabídku dvojice Bělorusů...

Jáchym Topol ve své nové knize otvírá závažné a stále aktuální téma – máme pohřbit tragickou minulost nebo raději zakonzervovat vzpomínky na ni jako výstrahu generacím

příštím? Byť od konce druhé světové války uplynula již drahá doba, stigma holocaustu je stále otevřenou ranou na duši lidstva, která se zřejmě nikdy zcela nezahojí – ale která ze dvou zmíněných cest by nás mohla dovést alespoň ke zmírnění onoho palčivého bolu?

Autor na tyto otázky odpověď nenalézá (a ani nemůže), prostřednictvím svého příběhu a jeho postav však oživuje jejich význam a dokládá tak, že ani dnes si lidé nemohou dovolit je neklást. Jeho bezejmenný hrdina není plnohodnotnou postavou ve smyslu živoucího lidského typu – spíše jej lze označit za jakéhosi „muže bez vlastností“, ocitajícím se bez většího vlastního přičinění na místech, kde je zmiňovaná problematika pociťována nejpalčivěji. Hlavní protagonista novely, vyznačující se až nelidským klidem, ilustrovaným na celé řadě konkrétních případů (od přihlížení skonu vlastního otce, přes přijetí role katova pomocníka, až po chladné opuštění terezínského společenství), je více než pravým „hrdinou“ Topolova příběhu jeho komentátorem a čtenářovým průvodcem. Jeho působení v obou hlavních epizodách, terezínské i běloruské, je vedeno vcelku banálními pohnutkami, konkrétně touhou po dvojici žen, Sáře a Marušce. Volba tohoto typu hrdiny však odpovídá autorovu záměru, který z celé knihy zřetelně vystupuje – Chladnou zemí nemá být ani tak velkým, čtenáře pohlcujícím epickým vyprávěním, jako spíše polodokumentárním, fakty a statistikami překypujícím textem, zanechávajícím za sebou čtenáře poučeného a nad sděleným obsahem hloubajícího, čtenáře stojícího na začátku nového příběhu, v němž zůstávají znepokojivé otázky, ale kulisami se již stává samotný svět kolem nás – příběhu s koncem otevřeným stejně jako je i závěr Topolovy knihy.

Nová próza jednoho z nejčtenějších současných českých autorů zůstává i přes svou „výpovědní hodnotu“ dílem nadmíru čtivým, zručně napsaným, v němž nechybí barvitě popisy, pamatující na všechny čtenářovy smysly, ani vypjaté scény. Topolem stvoření hrdinové jsou i přes jistou účelovou typizaci zajímavými postavami a jeho mnohdy úsečný styl psaní i dovedná tvorba dialogů přispívají k snadnému vtažení čtenáře do děje. Chladnou zemí tak snadno obstojí v dnešní české literární produkci a nadto je knihou společensky potřebnou.

© Petr Nagy

Topol napsal místo beletrie angažované zpravodajství

14:20 | 28.4.2009 | Lukáš Novosad

Témata :

[topol](#)

Recenze - Po obsáhlém románu román Kloktat dehet z roku 2005, v němž se autor vypořádával s rokem 1968 jako s událostí, za niž netřeba se Čechům stydět, představuje Jáchym Topol novinku: novelu Chladnou zemí.

Ze dvou dějových bloků absolvujeme nejprve český. Odehrává se v Terezíně, kde se několik obyvatel snaží o záchranu tamních vojenských pevností, resp. lágru, jimž hrozí likvidace. S přibývajícím úspěchy a rostoucí pomocí od „přespolních“ přeroste občanská aktivita nejprve v de facto zábavní park (s lákadly jako „ghetto pizza“) a nakonec v jakýsi mejdan hippie.

Co bude, až vymřou pamětníci holocaustu

Přes celosvětovou snahu jsou nakonec z rozhodnutí úředního šimlu části Terezína stejně srovnány se zemí. Vypravěč příběhu - v konvenci pohádek o hloupém Honzovi bezejmenný a prostý pasák koz - proto využije nabídky trochu tajemného Alexe pokračovat v započaté práci „tam u nich“. A vyráží jako expert na pohřebišť pomoci s budováním památníku obětem světového běsnění do Běloruska.

K němu se vztahuje druhá půlka knížky, kde vrcholí Topolova starost o poutníky duše, vesměs mladé lidi, již se ptají, jak mohlo dojít k takovému vyvražďování jako v poslední světové válce a zda je možné tuto špínu zopakovat (kupodivu si žádný nevzpomene na největší hřích naší doby: Rwandu).

Topola zajímá, co se stane, až vymřou poslední pamětníci holocaustu. Zda nás jejich odkaz bude zajímat doopravdy, nebo bude předmětem kšeftů a v místech koncentráků vzniknou bizarní kabarety kuriozit. Takže budeme-li polopatičtí, je Chladnou zemí kniha o kolektivní paměti, svědomí, ostudě, odpovědnosti - což jsou Topolova obvyklá témata.

Zpočátku je to text velice pokorný, ležící hluboko v tradici české prózy 19. století. Nikoli způsobem, jakým je psán, nýbrž prvky, jimž je věnována pozornost: oslavuje českou obec.

Autor sice vytváří dojem, že jeho Terezínští jsou zábavné, trochu pomatené figurky, jenže ve skutečnosti jde o vážné osudy smutných outsiderů. Právě to značí veskrze tradiční českou prózu, jejíž slávu před několika lety vzkřísila Květa Legátová svými Želary.

Omluvenka za fikční realitu?

Topolovou novinkou je, že s místem zájmu není bytostněji spjat. Nebydlel v něm ani nevyučoval, ale - lze-li důvěřovat poděkování v knize - seznámil se s ním jako novinář, když o Terezíně psal reportáže pro týdeník Respekt.

V této souvislosti ovšem upoutá, že se Topol projevuje jako spisovatel bez úcty k faktům.

Jeho lajdáctví je s podivem už proto, že nepatří mezi autory „chrliče“ - nové prózy vydává s několikaletými odstupy. Především však tuto novelu buduje přísně historicky: Topolovi jde právě o účinek reálií. O nějaké omluvence za fikční realitu a tradiční fabulační nenasytnost tak nemůže být řeč.

Kniha se odehrává v čase něco málo přes pět měsíců. Ačkoli Topol nikde neuvádí, kdy se příběh děje, trousí textem indicie, podle nichž si má čtenář datum snadno domyslet: zrušený trest smrti, Čechy spojené s Evropou (bez ironie důmyslná šifra, jelikož není jasno, který státní útvar autor myslí), silné občanské nepokoje v Bělorusku, diskety nahrazované CD-romy. Čili postupné proplouvání 90. lety až do roku 1998; plus mínus rok.

Blahosklonně autor přehlíží, že ve stejné době, kdy přenos dat mezi počítači plně ovládla CD, ještě nebylo samozřejmostí mít v běžné výbavě kanceláře na malém městě internetovou přípojku. Zrovna tak v tuto dobu ještě nikdo neznal USB flashku.

Publicistické sklony textu

Šlo by pokračovat, jenže proč, když se spisovatel z povinnosti dbát na historii, již si sám stanovil, zřekl scénou boření částí Tereziína a v nedávném rozhovoru i tvrzením, že se jeho příběh „odehrává v blízké budoucnosti“. Že je to naprosto v rozporu s děním v knize, mu zjevně nevadí.

Aby nedošlo mýlce: Topol nenapsal historický esej, naopak nám co chvíli připomíná, že přece jen čteme beletrii. Realita vyprávění je proto narušována hrdinovými sny, vzpomínkami, představami. Bez výjimky ovšem zbytečnými, jen zakrývajícími publicistické sklony textu. Škoda, troufám si tvrdit, že ve vybroušené reportáži by Topolem nastolované problémy působily emotivněji i naléhavěji.

Takhle jde jen o doslovné atrakce: Topol nahodí nijak komplikovanou scénu (neonáckové honí po Praze partu cikánů) a potom ji pro histotu vysvětlí (postava užasle vydechne, byla jsem svědkem pogromu).

A tak stále dokola, přičemž jazykem, syntaxí výpovědi, se novela neliší od zmíněného interview: sekané věty často ukončované trojtečkou, v popisech rytmizované kupení vypočítávaných předmětů, paradoxy detailů.

Topol tedy zjevně ani nerozlišuje žánry, jen bez ladu a skladu produkuje text; ve svém projevu je důsledně typický, ale namísto slušné beletrie nabízí ve výsledku angažované zpravodajství.

Myslím, že má smysl tuto knihu číst kvůli potěše z povedených jednotlivostí, které bytostnému lyrikovi Topolovi upřít nelze; kupříkladu hned na první straně textu lze mezi dalšími číst větu „Takhle pomalinku jdu do Prahy na letiště.“ - tedy ucelenou báseň.

Chce-li však člověk utržit pořádnou uměleckou i morální facku z naší nedávné běloruské historie, nechť raději zhlédne film Elema Klimova Jdi a dívej se.

Jáchym Topol: Chladnou zemí. 140 stran. Odpovědná redaktorka Eva Lorencová. Vydal Torst, Praha 2009.